

77.

CORINA ISABELLA CSISZÁR

Fetelor di p-aicea
Nu le place a lucra
Să mărită c-un șoferi
Să nu lucre defeli
Și-apoi să-ndeasă la cabină
Ca mățu la slănină.

De la Ansamblul Cununa
Lăpușului, 2015

78.

Nu te uita lele lung
Că n-am coarne să te-mpung,
Nici doniță să te mulg.

De la Ansamblul Cununa
Lăpușului, 2015

79.

Méréți acasă femei
Și puneți la foc păstăi
C-or veni fetele bete
Și-or gândi că-s d'eot'iete.

De la Ansamblul Cununa
Lăpușului, 2015

80.

Vezi, măi bade, s-o aflat
La, la, lai, la, la
Pân'ce ne-o despreunat
La, la, lai, la, la
Să hie tăt supărat
Și de nime mângăiat
La, la, lai, la, la.
Vezi, măi bade, s-o gășat
Om care ne-o despărțat

Credințe și întâmplări pastorale din Lăpuș

În viața unui popor ocupațiile reflectă condiția esențială din punct de vedere economic. Alături de agricultură, creșterea animalelor a fost și este una dintre ocupațiile de bază ale țăranilor maramureșeni. Obiceiurile legate de această ocupație și o multitudine de credințe și practici magice care s-au păstrat până nu demult – aprinderea focului viu la stână, variantele Mioriței, descântecel pentru sănătatea animalelor – se constituie ca argumente ale vechimii păstoritului și creșterii animalelor în zonă. Simbolica păstorului cuprinde un sens de înțelepciune intuitivă și experimentală. Păstorul simbolizează veghea; funcția sa presupune exercitarea constantă a vigilenței: este treaz mereu, vede și aude totul. Din această cauză el este comparat cu soarele care vede totul și cu regele. Păstorul este întotdeauna în trecere. Față de turma sa, păstorul exercită o protecție legată de cunoaștere. Știe ce hrană le trebuie animalelor care-i sunt încredințate. Este un observator al stelelor, cerului, soarelui; poate prevedea timpul. Distinge zgomotele și aude venind lupii sau behăind oaia rătăcită. Din cauza acestor funcții diferite pe care le exercită, el apare ca un înțelept a cărui funcție se sprijină pe contemplare și viziune interioară. Într-o manieră mai directă, păstorii, opuși agricultorilor, înseamnă civilizația nomadă asociată spațiului și civilizația sedentară prizonieră a timpului.

„Eu sunt păstorul cel bun”, spune Iisus (Ioan 10, II și urm.), nu un simbriaș, ci acela căruia îi aparțin oile și este gata să moară pentru ele. Simbolismul din Evanghelia al păstorului și al turmei sale este binecunoscut; este acela al șefului spiritual ce călăuzește masa discipolilor săi pe Calea Adevărului și a mântuirii, alergând în căutarea oii rătăcite. Mielul (oaia) reprezintă o manifestare a puterii primăverii; el întrupează triumful reînnoirii, victoria ciclică a vieții asupra morții. Însăși această funcție arhetipală face din el victima propițiatorie prin excelență, cel care trebuie sacrificat pentru a-ți asigura propria mântuire. Atunci când Ioan Botezătorul a zis văzându-l pe Iisus: „Iată, mielul lui Dumnezeu, Cel care ridică păcatul lumii”, spusele lui trimit cu siguranță la tema sacrificiului.

Neajutorarea oilor ne oferă explicația acțiunilor și calităților unui păstor, care în Biblie este folosit ca studiu de caz pentru grijă și compasiune. Era datoria păstorului să-și conducă turma din protecția stâniei de peste noapte către locuri de pășunat și adăpat, întorcându-se la stână pentru a petrece noaptea, acolo unde păstorul se îngrijea de oile bolnave. Pentru a proteja oile de animalele de pradă, păstorii purtau două unelte: „toiagul și bastonul” din Psalmul 23:4. Păstorii erau protectorii și însoțitorii permanenți ai oilor. Ei erau și figuri ale autorității și conducerii animalelor din grija lor, relația dintre păstor și oi fiind foarte apropiată. Păstorii sunt de nedespărțit de turmele lor,

iar slujba lor implică multă responsabilitate, este solicitantă, solitară și uneori periculoasă. Prima jertfă menționată în V. T. a fost oaia sacrificată de Abel și acceptată de Dumnezeu. Animal preferat al sacrificiului ritual, oaia s-a asociat nevinovăției, blândeții și purității iar păstorul turmei de oi a devenit simbolul conducătorului spiritual. Oaia este simbol solar. În simbolica populară românească oile mai sunt identificate și cu norii de pe cer, din care cade o ploaie fertilizantă. Dacă amintim de preferința tuturor semințiilor de români pentru straiile tradiționale din blană sau din lână de oaie (portul etnic întotdeauna conține anumite elemente totemice) precum și prezența oii la toate sărbătorile și la multe dintre riturile de trecere, putem afirma că pentru întreaga civilizație tradițională românească oaia este un arhetip în înțelesul deplin al acestui concept cultural atât de important și de modern din punct de vedere științific.¹

La sfârșitul lunii aprilie sau începutul lunii mai, întotdeauna după sărbătoarea pascală, proprietarii de oi se întovărășesc pentru a face stâna. Cel care are oi mai multe este „ales gazdă de stână”. Dintre păcurarii mai bătrâni și mai pricepuți, se alege „vătavul” care prepară brânza și are grijă de stână până la desfacerea ei.

Despre acest obicei ancestral și întâmplările pastorale stranii pe care le-a trăit, am stat de vorbă cu Gheorghe Tulici, un cunoscut cioban din Lăpuș. Gheorghe Tulici zice cu strășnicie și din fluier, instrumentul tradițional al lăpușenilor de odinioară. Gheorghe Tulici își amintește faptul că primăvara după rostirea rugăciunii Tatăl Nostru cu rol de protecție, încărcă staulul oilor pe car și se deplasau în munte pentru a face stâna. Cu două zile înainte de a face stâna, se urcă și se descarcă materialele în munte și se construiește coliba. După finalizarea acesteia, se întinde o masă cu băutură și bucate și se petrece, după care bărbații coboară din nou în sat. După încă vreo două zile se duc oile sus la stână, neapărat într-o zi de post, luni, miercuri sau vineri. Înainte de a porni, oile se mulg, se stropesc cu agheasmă și se afumă cu tămâie. La ușa de la țarc se așază un lanț și o secure cu rol apotropaic și cu scopul de a ține turma unită pe toată perioada stâniei. Pe la ora 6 seara oile intră în staol, după ce sunt lăsate să pască toată ziua pe câmp. Și vreo 15-20 de bărbați câți se află la stână, se spală pe mâini, fiecare își caută un loc, își alege oile și începe fiecare cioban să-și mulgă oile. După ce fiecare și-a muls oile, vine preotul și rostește o sfântă rugăciune, oile sunt afumate cu tămâie și stropite cu agheazmă. Preotul dă fiecăruia crucea s-o sărute, mai rostește câteva rugăciuni de protecție a oilor, pentru a le feri de cele rele, de furatul laptelui, de lup, de șarpe. Se sfințește întreaga stână și ustensilele cu care se lucrează. Pentru sfințit se folosește un mănunchi de busuioc și crenguțe de fag. Și se pune o cruce mare sfințită la stână. Preotul deținând și el câteva oi, urcă periodic la stână. Demult, preotul nu participa la stână, ciobanii aveau datoria de a rosti un Tatăl Nostru și se apucau de treabă. Se ia un vas mare, se fixează, se toarnă laptele în ea și se măsoară cu *carâmbul*. Se măsoară pe *cupă*. Gheorghe Tulici ne descrie acest ritual de măsurare a laptelui: *Noi ca stânași am luat dintr-un capăt și înainte făceam un control în*

La, la, lai, la, la.
Să sie tăt necăjât
Cât a trăi pă pământ
La, la, lai, la, la.
Când vinea sara la noi
La, la, lai, la, la
Tare ne iubeam noi doi
La, la, lai, la, la.
Te-ai jurat, bade, pă lună,
Te-am crezut, c-am fost nebună
La, la, lai, la, la.

De la Ansamblul Cununa
Lăpușului, 2015

81.

La casa cu 7 fete
Iese mâța pân părete,
Tata lor moare de sete,
Și niciuna nu îl vede.

De la Ansamblul Cununa
Lăpușului, 2015

82.

Astă vară la săpat
7 fete o înd'etat
Cu opt'inci și cu cojoc
Sus pă vatră lângă foc.

De la Ansamblul Cununa
Lăpușului, 2015

83.

Ce folos de păru creț,
Dacă n-ai porc în coteț;
Ce folos de zadie lungă
Dacă n-ai mălai s-ajungă.

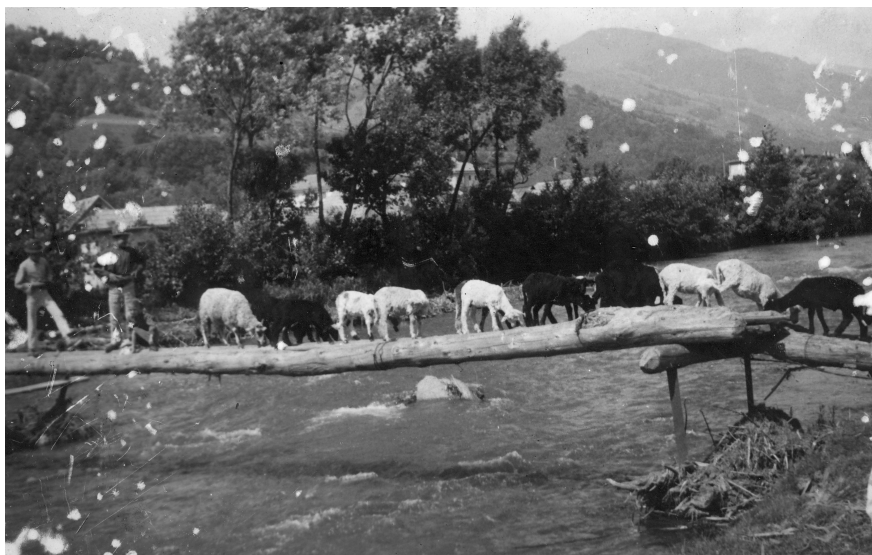
De la Ansamblul Cununa
Lăpușului, 2015

¹ Ivan Evseev, Dicționar de simboluri, Editura Vox, București, 2007, pag. 290.

84.

Sie badea cât un pai
Tăt el cumpără mălai
Să-ngrijească de-al meu trai.

De la Ansamblul Cununa
Lăpuşului, 2015

Transhumanță; foto: colecția Corina Isabella Csiszár

85.

Ei, să n-aivă mândra nicio
vacă
Numa ochii ei să-mi placă.

De la Ansamblul Cununa
Lăpuşului, 2015

86.

Ține, Doamne, baba mé
Să lucré cât a put' é
Că io oi şidé şi-oi bé.

De la Ansamblul Cununa
Lăpuşului, 2015

87.

Uitați-vă, măi feciori,
La poale cu colțişori.
Dar degeaba vă uițați
Dacă nu le şi jucați.

De la Ansamblul Cununa
Lăpuşului, 2015

găleți, că fiecare mai puneă apă şi păcălea la măsuriş. Treceam pe la ei pe la toți, cu o glumă, alta, să-i verific. La mine o cupă are 1,6 deți. Am pus o cupă de lapte şi am însemnat. Măsuram şi treceam pe caiet cupele. Am pus în oală, am măsurat, noa, de exemplu Gheorghe a lui Lazăr are 50 de cupe. Vin alții după el care au mai mult. Puneam tot așa până terminam cu toții. După ce terminam ne așezam fiecare pe iarbă, pe câmp şi scoteam horincă şi mâncare şi petreceam ca la o masă de primăvară sau ca la Paști. Noi iştialalți care rămânem în stână, punem laptele în putini şi să puneă cheagul în lapte, să încheaga, să puneă un rând. Pe când s-o închegat, să puneă jintalăul în putină, îl bat şi să scoate caşul şi să așeza într-o caldare. Caldarea se pune pă foc şi ai făcut jintiță. Ai luat-o, ai împărțit-o la oameni, care, cum, îi dai la fiecare un miez de jintiță. Şi îi dai câte o felie de caş la fiecare. Fiecare își ia câte o felie de căşuc şi vine acasă. La noi în zonă să face numa caş, unu singur face telemea. Îs oameni cu 15 – 16 oi şi fiecare își face un miez de caş pântru el, pă iarnă. Zice că primăvara îi cea mai bună brânză, când mănâncă oile lăptucă, să zice că brânza ceie îi de pă flori. Caşul se bate şi se agață sus la comarnic. Zerul s-o pus în caldare la urdit şi s-o făcut urda.

Ferbeam laptele, mămaliga în ceaon şi mâncam în stână. Şi cum puneam laptele la fiert în ceaon, se mai întâmpla să scăpăm un miez de lapte în foc. Şi luam sare şi presăram în foc. Că să zice că nu-i bine să ardă laptele în foc, că fac oile beşici pă ujer. Dacă presărai sare, fereai animalu. La noi la stână fieşcare vine şi își strânge singur brânza de la oi. Nu o strânge vâtavul. Fiecare își strânge cum îi place. La noi oricândva când o făcut taică-meu stână, eram acolo sus pă Râoaia. Şi api s-o prins doi şi s-o dat de pe deal în jos, așa de-a roata. În '65 – '66 făceau așa, să îmbătau:

- Tu, Măriuca, hai să ne dăm de-a tumba în pârau.

Şi să dădeau aşé în jos pă coastă.

Când să țâpau berbecii toamna între oi, să zicea că dacă-i țâpi în zî de post îs mieluță mai multe şi dacă îi țâpi în zi de dulce îs mai mulți berbeci. Nu ştiu tăți la noi şi le mai zâc:

- Mă, dacă vrei să ai miele, țâpă berbecii vinerea, miercurea,

lunea.

Țâpau berbecii în Vinerea Mare de toamnă, atunci să țâpau demult berbecii. Așa era mai demult. Și să nășteau mieii mai târziu și să făceau stânile din 1 mai încolo. Așa știeu bătrânii. Da io am țâpat și în zi de post și de dulce și tăt așe o fo. Și miele și berbeci, îi cum dă Dumnezeu.

Focul viu

Când ne mutăm cu stâna, îi obiceiul așa: să ducem potcoavă părăsâtă și să punem unde-i vătăjâia, unde să face focu. Când te-ai mutat, potcoava ceie o iei cu tine. Nu lipsește de la noi. Aceie în permanență trebe să fie la stână, în vatră. Și din vatra ceie iei cu degetele un cărbune și cenușă arsă. Și le pui într-o pungă. Te duci în strunga oilor, le mulgi și iei un pic de baligă și le-ai pus tăte laolaltă și la mutare le țâpti în foc. Ai luat bălegaru și l-ai aruncat în strungă. Și cenușa, cărbunele și potcoava se arunca în foc.

Și dacă umblai la fete și erai cioban tânăr și veneai la stână, te puneau ciobanii să te speli pe mâini cu cenușă, ca să nu dea boala în ugeru oilor. Că zăce că fac bătăcele (ca o alună pe uger). Zice că spurci oaia. Și înainte de a mulge oile, obligatoriu trebe să te speli pă mâini. Că altfel una, două, să face bătuceală pă uger și să întinde apoi pă tot ugeru. Și tre să-i faci afumături s-o vindeci.

Femeile au voie numa curate în stână. „Să nu vă împingă bunu Dumnezeu să viniți bolnavă la stână”. Că de te bagi bolnavă, să îmbolnăvesc animalele. N-au voie nici acasă să mulgă, că apoi cură zăr în loc de lapte. Nu-i minciună. Când ești bolnavă trebe să calci pă margine, să nu te bagi între ele defel. Că le spurci. Dacă nu-s bolnave, femeile pot mulje, pot face tăti cele.

La stână venea femeia de acasă cu mâncare. Că nu-i sus, nu-s munți. Într-o juma de oră e femeia cu mâncarea la noi. La mine vine băiatu și aduce pă 2-3 zile mâncare. Api la stână ne facem ciorbă de miel cu cimbru de fân.

Rețete de ciorbă de miel și zamă de șalate la stână

Întâie demnic slănină, când nu-i untură. Și am spălat carnea și am demnicat-o. Și am pus-o acolo în ceaon. Am cules un mănunchi de cimbru, am legat cu un fir de ață, l-am spălat și l-am pus acolo să fiarbă în ceaon. Și pă când am urdit, am pus jintiță să fiarbă acolo laolaltă. Api îți bați copiii.

Zamă de șalate făceam da să fie cât mai multe șalate, cât mai groasă zama. Și să fierbe în iaurt și la final slobozăm acolo 5 – 10 ouă. Cum îl spargi din scoarță, îl tăt slobozi acolo.²

88.

Zăs-o mândra că mi-a da
Gură după ce-a-nsăra.
Dar, tu mândră, o-nsărat
Și tu gură nu mi-ai dat.

De la Ansamblul Cununa
Lăpușului, 2015

89.

Zadia mândrii dinainte
Tulburatu-m-o de minte
D-apoi ceie dinapoi
Tulbura-v-a și pe voi.

De la Ansamblul Cununa
Lăpușului, 2015

90.

Bade când îți eram dragă
La, la, lai, la, la
Vinéi la noi sara-ntreagă
La, la, lai, la, la
De când bade m-ai urât
Ref.
Nicio sară n-ai vinit
Ref.
Vino, bade, ori mă lasă
Ref.
Mie tăt atâta-mi pasă
Ref.
Vină, bade, nu-i veni
Ref.
Mie tăt atâta mi-i.

De la Ansamblul Cununa
Lăpușului, 2015

² Performer Gheorghe Tulici, 60 ani, cioban, Lăpuș, 2012.

GHEORGHE BLEOTU

Povești la stână

Păcurarul Gheorghe Tulici ne istorisește și câteva pățanii de la stână³:

**Strigături la nuntă
din Maramureșul Istoric**

91.

Casa mândrii îi foc și scrum
Bine c-am ieșit în drum;
Casa mândrii cât a arde
Eu m-oi încălzi la spate.

92.

Uliță cu bolovani,
Rămâneau-ai la țigani.

93.

Mândra când s-o spovedit
Șapte popti i-o trebuit,
Șapte popti din șapte sate
Să o ierte de păcate.

94.

Și-a mé mândră nu-i de-aici
Că nu umblă cu opinci.
Umblă cu pantofi, sandale
Fiindcă vré si doamnă mare.

Povestea cu puiul de urs

Eram în câmp tineri cu oile. Și am văzut o ursoaică cu pui și ne-am dus s-o videm de aproape. Unu dintre ciobani o vrut să mă lase pe mine la stână cu oile, eu fiind mai mic și ei cu câinii să meargă spre ursoaică. Eu n-am vrut să rămân sânzur. M-am temut. Și m-am dus cu unu Deorde la urs. Mai iute l-o sâmțât câinii și pă când am ajuns, o sărit câinii la ursoaică și ursoaia dupa ei. Și o omorât câinii un pui. Și un câine tot o fo sânge de la puiul de urs. Și cum coboram, ne videu oaminii. Și ne-am temut să spunem, că ne băgau în temniță pă vremurile alea dacă omoram un pui de urs. Și ne uitam unul la celălalt. Api ne-am dus iar la stână și am țapat ursu între niște urzici, l-am ascuns să nu-l găsească ursoaica.

Șarpele

Eram la oi. Numa mă trezăsc că fâsâie într-un alun. Era șarpele deasupra capului de ni s-o sculat și pălăria și păru pă cap. Era așa ca un sucitori și tare lung și fușcăie. Și aveam un câine Tarzan. Și am strigat la el:

- Tarzan, gândacu!

Și sare câinele după el, prin apă, prin foc. L-o sâmțât că fâșcăie și s-o dus după el în alun. Și s-o rădicat câinele așé pă 2 pticioare ca pă părete. Și o tras și o rupt șarpele. Și am scăpat și eu și câinele. Nu-l mânca, numa-l părânda așa cu gura și-l lăsa acolo.

O mai fo un gândac negru cu roșu. Nu i-am văzut capu și grumazii că era încolăcit. Și eram cu oile pă plantație. Și văd api cum îi umbla capu la șarpe.

- Mă, Cristi, hai mă! Strig și la Tarzan.

Șarpele o fo într-un carpăn. Și l-o ajuns și l-o tras cât o putut de oariunde. Da cât o fo de mare, s-o încolăcit pă lângă gātu cânelui de nu l-am mai văzut. Api s-o tăt scuturat până o scăpat de el. Aveam o tare mândră botă ciobănească, lucrată, scrisă. Și ziceau bătrânii că dacă dai cu bota și omori șarpele, trebe să arunci și bota, nu să mai umblă cu ea printre ei. Până la urmă l-o prins de la cap și l-o părândat până l-o omorât.

Luatul laptelui de la oi

Demult pleca omu în Lăpuș cu căruța. Cu animale, cu boi,

³ Performer Gheorghe Tulici, 63 ani, cioban, Lăpuș, 2015.

cu vaci. Și zice unu:

- Măi, nu vii cu mine, cu boii până-n târg?
- Ba viu.

O zâs altu:

- Bă Deorde, vrei să bei lapte de la stâna ceie de acolo?
- Cum îi bea lapte de acolo?
- Mă, ai găleată la tine?
- Am găleată să-mi adăp boii.
- Noa, zâce, oprește boii, caru-n loc.

Api nu știi ce-o descântat el acolo, că o curs laptele în găleată. O curs lapte din capătu osiei. Și cela de la care o luat laptele o știut ce să-i facă, ce să-i răspundă. Cela cioban o țâpat guba di pă el și o dat cu bâta în cojoc. Și pă ăsta l-o îmblătit, o dat cu el de pământ. Api acela o tot strâgat:

- Bă, nu mă omorî.

Atâta o dat cu el de pământ și cu bota în gubă. Eu nu știu descânta și ce n-aș da să știu. Că mi să întâmplă cu oile și api merge soțâia pe la femei care știu descânta. Pă făină, pă pâine, pă sare îmi descântă și api le dau la oi să mânânce. Și api să liniștesc și le vine laptele iar înapoi. Nu mor oile dacă nu le descânți, da îți dau lapte mai puțân.

Era o pășune foarte bună și oile dădeau câte o găleată de lapte, 4-5 cupe. Și dacă le lua laptele, zderau, n-aveau hodină și dădeau lapte puțân. Și după ce le descânta își reveneau. Tre să știi descânta, tumna atunci să descânți.

Am un bătrân cu mine la stână, care are un caiet cu toate farmecele câte îs. Și l-am rugat să-mi spuie și mie să pot descânta. Era o babă, tare o dureau mâinile. Și tare s-o vrut vindeca. Și l-o rugat pă bătrân să-i dea caietul să-și descânte. I-am zis la bătrânu cela:

- Și așa știu că ai caietu cela, scrie-mi te rog, descântecu de adus laptele înapoi la oi și alte animale. Numa să-mi pot aduce laptele napoi dacă mi-l mai ia careva. Și o prins a râde și n-o vrut. Și cela ce are caietu stă sara și citește pă butuc descânțece. La cine vrea să facă rău, numa să pune și citește și la oameni și la animale. La familia lui face pă ajutor, la străini face pă rău. Am avut și o vecină care o murit și știa să ia laptele de la oi.⁴

95.

Hai, să batem pănile
Ca și ursu labele;
Hai să batem și mai tare
S-audă mândra din vale.

96.

Méré mândra cracoșă,
După prune fortoșă;
Méré mândra câtilin
După prune-n sântirim.

De la Ștefan Pop, Berbești,
2016

97.

Pe uliță prin susani,
Sunt pietre și bolovani!
Sunt pietri și bolovani,
Și cocoane de țâgani;
Sunt pietri și pietricele
Și cocoane frumușele.

De la Ștefan Pop, Berbești,
2016

98.

Mândra-i cu cunună nouă
Nici o ninge, nici o plouă,
Nici o bate sir de rouă.

99.

De mândra cu capu gol
Fug vacile prin ocol,
Dihăind de spaimă mor.

⁴ Performer Gheorghe Tulici, 63 ani, cioban, Lăpuș, 2015.